

arna i Solna kyrka (Upplands Fornminnesförenings tidskrift IV, 1875, s. 52) och lät restauratören fylla i de utplånade texterna i bildbanden med hjälp av ett tyskt exemplar av *Ars moriendi* ur Weigels samling i Leipzig. Redan dessförinnan hade N. M. Mandelgren avbildat dödssviten i Solna i *Monuments Scandinaves*.

Helena Edgren har givit sin avhandling den samlade rubriken "Mercy and Justice". Mercy blir en sammanfattning av Marias himmelska roll som förebedjerska inför sin son eller inför Gud Fader, som upprätthållare av den gudomliga rättvisan. Tankelinjerna skymtar fram här och var i avhandlingen, men författarinnan har inte knutit ihop trådarna i slutkapitlet som man hade väntat. Hon utgår trots allt ifrån ett material – bilderna i Hattula och Lohja – inte från en teologi.

Helena Edgrens avhandling ger utöver det sakliga innehållet en fördjupad insikt om medeltidens internationella kontaktfält. Den romersk-katolska kyrkan överbyggade både gränserna mellan folk och nationer, mellan tiden och evigheten. Det öppna Europa som kanske på nytt kan bli en verklighet lär dock snarare präglas av Justice än av Mercy.

Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne. Red. av *Lena Gerholm*. Medverkande: Billy Ehn, Britta Lundgren, Anders Gustavsson, Gösta Arvastson, Mats Lindqvist, Åke Daun, Mats Hellspong, Karl-Olov Arnstberg, Barbro Klein, Sven B. Ek, Birgitta Skarin-Frykman, Nils-Arvid Bringéus, Jonas Frykman, Beatriz Lindqvist och Orvar Löfgren. Carlssons Bokförlag. Stockholm 1993. 263 s.

Vad är det för mening med etnologin? Denna självvransakande fråga har Lena Gerholm ställt till femton akademiskt verksamma ämneskollegor. Fjorton av dessa har i artikelform funderat kring varför de valt banan som folklivsforskare, vilka deras förebilder varit, hur ämnet förändrats och vad ämnet kan ge. Den femtonde etnologen, Jonas Frykman, har undvikit att skriftligen leverera sin berättelse, varför Lena Gerholm istället valde att intervjua honom. Bakom projektet ligger en önskan om att förstå ämnets betydelse. Vad motiverar den etnologiska kunskapsproduktionen i en värld av krig, svält och

miljökatastrofer? Varför ska någon lyssna på etnologerna?

Det är en lättläst och trevlig bok. Anekdoter presenteras i samklang med ämnesmässiga insikter och utsikter och som läsare färdas man kors och tvärs på en vindlande vandring genom fem decenniers etnologi. Tonen är avspänd, men mellan raderna antyds meningsskiljaktigheter och upplevda orättfärdigheter. Författarnas förmåga att i artiklarna ledigt hänvisa till personer, platser och studier av betydelse för ämnet ger framställningarna ett lätt esoteriskt intryck, och karaktären av levnadsberättelser gör dem svåra att bedöma, ett liv låter sig ju sällan recenseras. Däremot bjuds läsaren att fundera och reflektera kring det etnologiska ämnet: vad är det för något och vilka är dess möjligheter?

Att bli etnolog är inget kall. Det är snarare slumpen och tillfälligheterna som lett till en yrkeskarriär som folklivsforskare. Flera av skribenterna valde ämnet för att komplettera studierna i andra humanistiska ämnen, såsom historia, arkeologi och religionshistoria. Mötet med folklivsforskningen blev en omvälvande upplevelse. Här fanns ett ämne som gav ett mänskligt ansikte åt en ganska färglös historia, som gav mer kött än de arkeologiska benresterna, som riktade sökarmen mot vardagen runtomkring och som i slutändan ledde till självinsikt. Alla etnologer tycks efter påbörjade studier sett på omvärlden med nya, friska och kritiskt granskande ögon. Ämnet tilltalade nyfikenheten hos de blivande forskarna. Man tyckte att det var kul. Det blev det "frihetspass", för att citera Mats Hellspong, som gjorde det möjligt att närma sig människor med högst privata frågor. Det var också ett ämne där det genom ämnesval och forskningsutgångspunkter fanns möjlighet till ett politiskt ställningstagande. Samtidigt bör påpekas att de som gick in i etnologin inte gjorde det förbehållslöst. Upptäckarglädjen kombinerades ofta med en vilja att förändra och driva folklivsforskningen in i nya banor. Det var möjligheterna, inte det utforskade som lockade. Det etnologiska ämnet blir, här, sällan något i sig, utan resultatet av vad olika forskare, eller grupper av forskare, vid olika tidpunkter angett som viktigt i ämnet.

Under 1960- och 70-talen förändrades folklivsforskning och blev etnologi, och den nyorienteringen är i fokus. Var författarna inte delaktiga, så är man en i kullen efteråt, eller en av

de som försvarar den gamla ordningen. Orvar Löfgren beskriver känslan av möjlighet som fanns under 60-talet. Här var ett ämne inom vilket det rörde sig, och där ingen visste var det skulle sluta. Den esoteriska karaktären som jag tidigare nämnde gör att grupper och personer som varit betydelsefulla i detta ämnesmässiga lappkast nämns fritt utan djupare presentation. Detta märks tydligt när Barbro Klein, som skolats och under flera år varit verksam i USA, i sin artikel nämner personer och platser av betydelse för henne. Hänvisningarna blir svårare att följa, och det är inte alltid jag förstår. Det blir då också märkbart att den förändring som ämnet genomgick i Sverige inte var solitär, utan en mer internationell rörelse med många teoretiska föredömen hämtade från det anglo-amerikanska territoriet.

De konstellationer som blivande doktorer ofta utgör under sina läroår är i sig ett intressant studiefält för att förstå ämnets förändring, och framväxten av nya vägar. Under 1960-talet var Måndagsklubben med Mats Hellspong, Åke Daun, Orvar Löfgren och Tom G. Svensson verksam i Stockholm. Orvar Löfgren fortsatte i Lund att tillsammans med Gunnar Alsmark och Jonas Frykman reorganisera det etnologiska projektet. Under tidigt 1980-tal fanns KAG – Kulturavslöjargruppen – vid Institutet för folklivsforskning, som under Karl-Olov Arnstbergs ledning läste Geertz och funderade kring det svenska samhället. Vilka är de nuvarande grupperingarna, och vilka kommer att hållas som intressanta i framtiden?

Vilka är då komponenterna i det etnologiska pusslet? Vilka är de beståndsdelar som gör det möjligt att söka skydd inom samma akademiska hägn? Etnologins själ ligger i ett forskarfokus riktat mot det vardagliga. En drivkraft för flera av etnologerna är att ur ett gräsrotsperspektiv lyfta fram det kulturellt mänskliga. Att fånga det som är och varit vardag och ur den vinkeln ge perspektiv på arbete, boende och konsumtion är då en väg att belysa den mänskliga verksamheten.

Det ämnesspecifika ligger i förmågan att kombinera material av olika källkaraktärer och låta dessa samverka till ett integrerat studium av människans materiella, sociala och andliga levnadsvillkor. Att söka, samla och sortera dessa källor leder till att etnologerna själva, i intervjuer, deltagande observation och arkivstudier skapar sitt material. Det har gett etnologerna en känsla för att tänka i historiska processer och

regioner och att vid analysen lägga vikt vid historiska förlopp och geografiska rum.

Det empiriska arbetssättet har kombinerats med en teoretisk öppenhet. Inom den etnologiska disciplinen står den intellektuella vädringsluckan öppen och man låter sig influeras av socialantropologi, mentalitetshistoria och sociologi, även om det sistnämnda av artikelförfattarna inte ges samma dignitet som det förstnämnda. Detta eklektiska arbetssätt har varit utmärkande och fungerat som en katalysator för ämnesutvecklingens divergerande riktningar. Det har dock inte varit ett tomt teoretiserande, utan empirin, det insamlade materialet har varit i fokus. Etnologin syns i detta ljus som en mestadels nationell angelägenhet, en inhemsk förvaltare av ett internationellt inspirerat tankegods. Devisen "Känn dig själv" är en ledstjärna och man skriver för dem som man forskat om.

De etnologiska visioner som förmedlas är av varierande slag. Det är de mer privata, vad olika etnologer syftat med den egna forskningen under olika faser, likväl som de överindividuella möjligheter som kunna skönjas i ämnet.

Det är de mer abstrakta målformuleringarna som dominerar framställningen och en önskan tycks vara att det etnologiska kunnandet ges en mer framträdande plats i samhällsdebatten. Det finns en tilltro till den etnologiska ofta jordnära kunskapen och dess möjligheter. Med dess fokus på vardagligheter och det kulturellt mänskliga finns här resurser för att ge "gräsrotsperspektivet" ett akademiskt ansikte och samtidigt värna om mångfalden och dess former. Tron om att etnologin kan leda till en bättre värld fungerar som en ledstjärna, i vars ljus forskarna framträder som idealister med en vision om att genom det etnologiska forskandet blir världen bättre.

De etnologiska visionerna tar också mer konkreta uttrycksformer. En sådan förmedlas av Birgitta Skarin-Frykman, som ser en etnologisk utbildning av lärarna som något både visionärt och genomförbart. Genom lärarnas kunskaper skulle sedan alla barn i skolan i framtiden ingjuta med ett etnologiskt förhållningssätt och se sig själva som kulturvarelser.

När nu etnologerna lämnat "Tomteforskningen och husknutarna" och klivit in på ett annat fält i kunskapsmarknaden så innebär detta inte bara nya studieobjekt och möjligheter, utan också nya konkurrenter. Etnologerna har långt ifrån ensamrätt på att definiera vardagen. Intressen-

terna är flera och det handlar inte bara om att säga något bra, det handlar också om att någon ska notera det som sägs. Detta verkar flera etnologer klara bra och det är naturligtvis viktigt med en forskning som ser som sitt mål att nå ut till en bred publik, men det är ett måste att också värna om det introverta, inomvetenskapliga och forskning som ett självändamål. I de situationerna kan födas tankemodeller och tankespår som tillför den utåtriktade forskningen ny livsgnista. Här har ämnesföreträdarna en av sina mer viktiga uppgifter. Vid diskussioner om resursfördelning så måste man slåss för den för tillfället "ointressanta" kunskapen.

En av de mer efterhågsna tanketrådarna efter en genomläsning av "Etnologiska visioner" är det ansvar som det innebär att vara etnolog. Med de många möjligheterna följer också en myckenhet av ansvar. Det ofta nära förhållandet till studieobjekten ger ansvarsfrågan en etisk dimension, något som lyfts fram i flera av artiklarna. Den etnologiska metoden kan ibland närma sig snokandet, och det blir då betydelsefullt att inte framställa människor på ett raljant och löjväckande sätt, utan med respekt. Det vilar också ett ansvar på den enskilda forskaren att sprida sina kunskaper till en större publik, samtidigt som han själv måste ta lärdom av sina insikter och låta dem omsättas både i vardag och i vetenskaplig praktik. Om den etnologiska kunskapen har en sådan sprängkraft som visionerna gör gällande, så borde ett aktivt arbetande för en spridning av den höra till en av etnologernas viktigaste missioner. Men ansvar handlar också om hur den verksamme etnologen förmedlar sitt vetenskapliga kunnande till nya ämnesföreträdare. Flera av dagens etnologer kommer förhoppningsvis i framtiden att nämnas med samma respekt som Erixon och Svensson nämns idag. Det innebär att etnologen i sitt arbete blir en förebild, som får efterföljare bland studenter och andra som i sin verksamhet inspireras av etnologin. Om detta resonerar Barbro Klein, som då lyfter fram lärarrollens betydelse. Hållningen till ämnet, till andra sätt att studera världen och hur god forskning ska bedrivas kan tyckas vara en personlig fråga, men för de ämnesföreträdare som figurerar i "Etnologiska visioner" är det inte det. Personliga nycker, infall och missvisande påståenden är mänskliga vardagheter, men det får konsekvenser för hur ämnet utformas och den riktning i vilken nya studenter väljer att göra sina första stapplande

steg i det etnologiska landskapet. Förmågan att kunna sätta sig in i de mänskliga vardagheter-ger etnologerna en möjlighet att förstå andra livsformer. Detta innebär dock inte att man som forskare inte ska ta ställning. Tvärtom. Vetenskapliga insikter borde kunna leda till ett allmer aktivt ställningstagande.

Lena Gerholm skriver i inledningen att hon önskat en normativ beskrivning av vad etnologi är och inte den mer pragmatiska "etnologi är vad etnologer gör". Detta är en rimlig önskan. Ska man resonera om det rättmätiga i ett ämnes existens, bör man först säga vad det är. Det första intrycket vid en läsning av "Etnologiska visioner" är som jag tidigare nämnde att ämnet blivit vad det är just beroende på vad forskarna gjort. Författarna är egensinniga och de har forskat om det som intresserat dem, på ett sätt som de själva funnit gångbart och som varit möjligt i den situation som de då befunnit sig i. Ofta har det skett utan att följa upptrampade stigar och de har själva lagt det spår som senare blivit "tradition" och kurslitteratur. Kanske hade frågan om vad etnologer gör kunnat få ett mer normativt svar, om den inte ställts till dessa ämnesföreträdare, utan till rapportetnologerna, uppdragsforskarna, som har sin uppgift i att föra fram den "etnologiska" dimensionen i empiriska studier. De som av praktiska skäl inte har samma möjlighet att reflektera över ämnet och som på uppdrag författar etnologiska inlägg i pågående samhällsundersökningar. De etnologiska praktikerna som i sitt yrkesutövande förverkligat många av de visioner som är verksamma i den etnologiska praktiken.

Lena Gerholm skriver att det fungerat som terapi att läsa de olika bidragen, terapi för en ämnesrepresentant i kris, och det är säkert så. Övertygelsen om den egna disciplinens möjligheter är nära nog obegränsad. Samtidigt kan jag inte låta bli att fundera hur en liknande antologi skulle fungera om syftet var att förbättra den etnologiska forskningen. En "Etnologiska desillusioner" där samma författare rannsakar den egna forskningen. Där visioner kopplas till resultat och ett resonemang om hur det kunde blivit bättre. Var finns bristerna? Vad kunde gjorts på ett annat sätt? Var har intentionerna inte nått fram? Hur skulle man gjort istället? Här skulle också kunna föras en diskussion om hur etnologernas arbeten tagits upp och bemötts utanför den akademiska kretsen.

Att på ett kortare sätt sammanfatta artikelför-

fattarnas visioner och uppfattningar låter sig inte göras, men det måtto som förmedlas av Birgitta Skarin Frykman knyter åtminstone ihop den ämnesmässiga tilltro vilken genomsyrar antologin: Etnologiämnets styrka handlar inte om vad det är utan vad det skulle kunna vara.

Lars Kaijser

Inge Mejer Antonsen: Prinsens Palais. Det kongelige Palais i Kalveboderne. Band I och II. English summary. Poul Kristensen Forlag. Herning, Danmark 1992. 218 resp. 331 s., ill.

Den första anblicken av volymerna är en sann njutning, inpassade som de är i en kassett med en elegant design. Det är inte så ofta bokbinderiets nämns, men här är det på sin plats. Chr. Hendriksen & Søn AS har utfört arbetet. Bergiafonden har bekostat volymerna.

Namnet *Prinsens Palais* faller troligen inte en nutida besökare i tankarna vid inträde i den ståtliga byggnaden, som sedan 1892 är känd som *Danmarks Nationalmuseum*.

Inledningsvis redogör förf. för alla resurser, som har varit henne till hjälp från såväl kolleger som privata och offentliga institutioner, arkiv och bibliotek samt för fotografier och rekonstruktionsritningar.

De otryckta källorna är många och omfattar brev, räkningar, inventarieförteckningar, hovfuriens dagjournaler, tings- och hovrättsprotokoll, arkitekturritningar, byggnadsarknologiska undersökningar, räktekammarräkenskaper etc. De tryckta källorna är talrika och inspirerar till kompletterande studier i ämnena och till jämförande utblickar mot svenska byggnads- och inredningstrender under 300 år.

Nationalmuseum flyttade som ovan nämnts in i det kungliga palatset 1892. Hundraårsjubileet markerades bl.a. med färdigställandet av en omfattande restaurering och ombyggnad, en vikingautställning med föremål från 17 nationer, där Sverige var rikt representerat. Och dessutom av detta bokverk. Nationalmuseum har ansvaret för Danmarks yppersta samlingar av förhistoriska och historiska samt etnografiska och etnologiska föremål.

Vid besök på Nationalmuseet och rundvandring i det stora byggnadskomplexet måste man vara rätt observant för att finna allt som är kvar av det ursprungliga slottets miljöer vid Frede-

riksholms kanal i Köpenhamn.

Inge Mejer Antonsen har där haft sitt dagliga arbete i många år och finner att byggnaden på något sätt har blivit en del av henne själv. Hon har haft en utpräglad nyfikenhet på allt omkring sig, vilket framtida konst- och byggnadshistoriker samt textilhistoriker kommer att kunna utnyttja, eftersom hon har dokumenterat alla sina upptäckter.

Band I börjar med svensk-dansk historia: Karl X Gustavs belägring av Köpenhamn och "stormen" av danska huvudstaden den 11 februari 1659. Ett angrepp som danskarna lyckades slå tillbaka trots de svaga försvarsanläggningarna vid Kalvebod Strand. Omedelbart efter freden i Köpenhamn 1660 inkallade Frederik III en fästningsingenjör från Holland för att låta bygga tre nya bastioner. Samtidigt planerades på holländskt vis en mängd smärre tomter för gavelbebyggelse på sumpmarken mellan nuvarande Christiansborgs slott och Vestervold.

Den invunna sumpmarken bebyggdes först av den framgångsrike vinhandlaren Wigand Michelbecker från Hessen. Att dennes gård var uppförd 1685 framgår av den svenske ministerns rapport, "den calviniske Kyrkan publice här invigd, uti en förnähm borgares hus här sammastådes, Wigand benämnd, hvarest de reformerta tjenliga rum hyrt hafwa...". Huset var inflyttningsklart redan 1682. En rekonstruktionsritning visar att fasadens mittparti tydligt var influerad av Palladio (1508–1580).

Familjen Wigand fick 17 barn, varav 9 levde till vuxen ålder. En av dottrarna Else Margrete och hennes man Wilhelm Edinger övertog gården. (Och de fick 21 barn.) Deras gård ansågs så intressant och komfortabel att tsar Peter den Store av Ryssland med gemål lät sig inkvarteras i "Edingers gård" 1716, då de gästade Danmark. Det kan blott nämnas att rummets väggar var klädda med bl.a. gyllenläder och "Rouanska tapeter".

År 1724 påbörjades ombyggnaden av Köpenhamns slott, varför kungafamiljen (Frederik IV:s) fick hyra in sitt hov hos adeln och borgerskapet i Köpenhamn. Edingers gård ansågs vara en lämplig bostad för kronprinsen Christian (VI) och hans gemål. Kronprinsparet inredde och förbättrade bostaden för stora summor, varför kungen beslöt att köpa fastigheten 1725. Och därmed börjar dess kungliga historia.

Den stora restaureringen och nyinredningen inför det kungliga övertagandet gjordes av Johan